

JUŽNÉ SLOVENSKO

KATARÍNA OSTRODICKÁ

ABSTRAKT

Tému – exkurzia som si vybrala ako návod pre začínajúceho učiteľa, ktorý v praxi môže byť takouto úlohou poverený. Pomoc by mala smerovať nielen k metodickému, ale aj organizačnému zvládnutiu prípravy exkurzie. Zastávam názor, že radšej raz vidieť, ako dvakrát počuť.

ÚVOD

Vyučovací deň, ktorý je netradičný, je vychádzkou za poznáním - exkurzia (z lat. excursio – vybiehanie, výlet). Teória o prírode Slovenska, jeho geologickej histórii a stavbe, o osobitostiach neživej prírody bude vo všeobecnosti zhrnutá do jednej vyučovacej hodiny v rámci upevňovania vedomostí a zopakovania tematického celku. Zároveň by mala byť táto hodina akýmsi návodom k vykonaniu samotnej exkurzie. V ISCED 2, okrem štátneho vzdelávacieho programu, zohľadňujeme aj vlastný, školský vzdelávací program, ktorý nesie výstižný názov Škola priateľská všetkým. Vyučovanie predmetu biológia posilňujeme o jednu vyučovaciu hodinu týždenne. V tematicko – výchovno vzdelávacích plánoch sme tak celok posilnili o prírodu južného Slovenska spojenú s poznávaním prírodnej histórie a s exkurziou do blízkeho okolia - regiónu, v ktorom žiaci žijú.

Exkurzia je v plánoch na dva vyučovacie dni. Každý deň bude ukončený rozchodom žiakov domov. Vyhovíme tak rodičom žiakov na základe prieskumu prostredníctvom žiackej knižky, ako aj na základe overenej skúsenosti.

1 TEORETICKÁ ČASŤ - ANALÝZA SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Velikanič (1967, s. 10 – 11) chápe organizačnú formu vyučovania ako organizačné usporiadanie podmienok pre realizáciu obsahu vyučovania pri použití jednej, alebo viacerých vyučovacích metód a za použitia vhodných prostriedkov. Vyučovanie ako organizačná forma nie je monomorfné, ale naopak je polymorfné. Vyučovanie je mnohotvárný pedagogický proces vzájomnej interakcie učiteľ – žiak, ktorý sa uskutočňuje v rozličných organizačných formách vyučovania, v určitých formách výchovno – vzdelávacej práce.

1.1 VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA A VYMEDZENIE POJMOV

1.1.1 EXKURZIA

Organizačná forma vyučovania, ktorá môže byť:

- hromadná (besedy, olympiády, školské konferencie, vychádzky),
- mimoškolská – prirodzená súčasť výchovy a vzdelávania v prírodnom, alebo spoločenskom prostredí,
- skupinová – práca žiakov v skupinách.

Ako uvádza Turkota a kol. (1980, s.116) pri vychádzkach a exkurziách, ako organizačných formách vyučovania, sa uplatňuje celý rad vyučovacích metód. Je to praktická činnosť, pozorovanie, vysvetľovanie, rozhovor, riešenie samostatných prác, zber prírodnín, údajov a podobne.

Vyučovacie metódy pri exkurziách možno členiť do nasledujúcich skupín (spracované podľa Bujnová 2003, Likavský 2006, Mojžíšek 1988):

- **motivačné metódy** - motivácia žiakov pred exkurziou má značný vplyv na priebeh exkurzie. Keďže sa jedná o formu vyučovania, pre ktorú je charakteristická interakcia učiteľ – žiak, motivácia by mala vzbudiť záujem žiakov o aktívne riešenie problémov priamo v teréne. Treba však upozorniť na premotivovanie žiakov, čím môže dôjsť k nenaplneniu cieľov exkurzie. Možno sem zaradiť celý rad motivačno-stimulačných metód (Likavský 2006, s. 42-45).
- **expozičné metódy** - možno deliť na verbálne a názorné (Likavský 2006). Medzi verbálne expozičné metódy patria monologické (vysvetľovanie, rozprávanie a i.) a dialogické (rozhovor, diskusia a i.) metódy. Fraňo a Antoník (1974) považujú za základné metódy exkurzie demonštračné metódy, spočívajúce v pozorovaní daného objektu (prírodného, výrobného), ktoré sa zaraďujú k názorným expozičným metódam. Citovaní autori uvádzajú široké spektrum terénnych pozorovaní (Fraňo a Antoník 1974, s. 51-75). Pri exkurzii možno použiť rôzne formy demonštrácie (obrazy, modely, skutočné objekty) a taktiež môžu byť využité rôzne vnemy (zrakové, čuchové a chuťové).
- **fixačné metódy** - exkurzie sa často uskutočňujú na konci školského roka a slúžia na opakovanie a upevňovanie učiva (Likavský 2006).
- **diagnostické metódy** - možno nimi merať spätnú väzbu významu exkurzie. Likavský (2006) rozlišuje kontrolné a klasifikačné metódy zamerané na preverovanie a hodnotenie vedomostí žiakov nadobudnutých počas exkurzií.

Exkurziu môžeme rozdeliť podľa viacerých kritérií – druhy

- *z hľadiska učiva*
 - tematickú exkurziu – vzťahuje sa na niektorú tému učiva,
 - komplexnú exkurziu – vzťahuje sa k jednému, alebo viacerým celkom učiva,
 - komplexnú medzipredmetovú exkurziu - vzťahuje sa na niekoľko vyučovacích predmetov,

- *z hľadiska dĺžky trvania možno rozlíšiť exkurzie*
 - krátkotrvajúce 1 - 2 dni,
 - dlhotrvajúce viac ako 2 dni,
- *z hľadiska funkcie rozlišujeme exkurzie*
 - úvodnú - jej cieľom je zhromaždenie učebného materiálu, o ktorý sa bude opierať ďalší vyučovací proces, získanie prehľadu o učive, ktoré sa bude preberať, motivácia žiakov,
 - záverečnú - jej cieľom je upevnenie a prehĺbenie učiva, tvorba záverov a zovšeobecnení predchádzajúcich vyučovacích hodín,
- *z hľadiska kritéria prostredia*
 - exkurzie v prírodnom prostredí (Turanová a kol. 1999, s. 98), patria sem exkurzie do pohoria, lesa, jaskyne, k rieke a pod.,
 - exkurzie do výrobných podnikov – patria sem exkurzie do elektrárni, potravinárskych, chemických, strojárnských, elektrotechnických podnikov a pod.,
 - exkurzie do kultúrnych inštitúcií - patria sem exkurzie na výstavy a do múzeí,
 - exkurzie riadené na diaľku. Ide o exkurzie, pri realizácii ktorých je časť žiakov v exteriéri (teréne) a časť ostáva v učebni (triede). Obe skupiny žiakov používajú komunikačnú a záznamovú techniku, ktorá umožňuje priame prepojenie účastníkov v reálnom čase. Prvým projektom riadených exkurzií na Slovensku bol projekt RAFT (Karolčík 2002).

Ciele, obsah, prierezové témy a kľúčové kompetencie budú zahrnuté a prenesené do samotnej prípravy na exkurziu.

1.1.2 POSTUP PRI REALIZÁCIÍ EXKURZIE

Príprava exkurzie

Príprava učiteľa

- spočíva a spočívala už v príprave samotných vzdelávacích štandardov a ich prispôsobenia sa na podmienky školy, zaradenie exkurzie do ročného plánu školy a predmetu – miesto a dátum konania,
- skôr ako sa exkurzia uskutoční, vyučujúci by dané miesto mal navštíviť a zistiť podmienky na plynulý priebeh exkurzie, čo sa dá vidieť a pozorovať, ak to nie je možné, získať informácie z literatúry a internetu,
- zabezpečenie dopravy, protiúrazového poistenia, ubytovanie, ak sa plánuje viacdňová exkurzia, v prípade potreby zabezpečenie sprievodcu,
- vytvoriť **časový plán**, ktorý musí obsahovať - názov a zámer exkurzie, termín, trasu miesto pobytu, počet účastníkov, z toho počet žiakov a sprievodcov, meno vedúceho a počet členov pedagogického dozoru, miesto a čas odchodu, predpokladaný návrat, spôsob dopravy, program, podmienky stravovania a ubytovania, osobitné bezpečnostné opatrenia, finančné krytie.

Metodické a materiálne zabezpečenie exkurzie – turistické atlasy, fotoaparát, kamera.

Príprava žiakov

- motivácia žiakov – ciele, postup a obsah exkurzie,
- informovanie o mieste a trvaní exkurzie, spôsobe dopravy, bezpečnosť pohybu, pravidlá správania, vhodné oblečenie a obuv,
- odporúčanie, čo si majú zobrať so sebou – peniaze, kultúrne poukazy, občiansky preukaz, preukaz poistenca, lieky, strava, písacie potreby,
- teoretická príprava žiakov podľa témy exkurzie, zopakovanie prebraného učiva a určenie úloh, ktoré majú žiaci v priebehu exkurzie riešiť,
- upozorniť, čo bude výstupom exkurzie a ako to bude hodnotené.

2 PRAKTICKÁ ČASŤ – REALIZÁCIA EXKURZIE

2.1 PÍSOMNÁ PRÍPRAVA UČITEĽA

- **Predmet:** Biológia
- **Ročník:** Ôsmy
- **Vzdelávacia oblasť:** Človek a príroda
- **Tematický celok:** História Zeme, Príroda Slovenska
- **Téma:** Príroda južného Slovenska
- **Organizačná forma:** mimoškolská
- **Vyučovacie metódy:** motivačná, demonštračná, expozičná, kombinovaná – verbálna aj názorná, expozičná, kombinovaná – verbálna aj názorná, fixačná
- **Druh exkurzie:** komplexná medzipredmetová (dejepis, chémia, geografia)
- **Objekty exkurzie:** krátkotrvajúca 1. deň - Kolta → Nová Vieska → Kolta 2.deň deň – Kolta → Žitavský luh → Dudince → Kolta záverečná, exkurzia v prírodnom prostredí
- **Spôsob klasifikácie:** známku
- **Ciele exkurzie**
 - vzdelávacie: žiakom pomáha konkretizovať osvojené teoretické poznatky, poznávať predmety, javy a procesy priam v pôvodnom prostredí a v typických podmienkach, umožňuje zážitkové učenie,
 - výchovné: prehlbuje estetickú environmentálnu a telesnú výchovu, pomáha vytvárať a upevňovať vzťahy v žiackom kolektíve.
- **Kľúčové kompetencie**
 - v oblasti komunikačných schopností: vedieť spracovať a prezentovať jednoduché pozorovanie so zameraním na ciele, metódy, výsledky a ich využitie. Vedieť spracovať jednoduchú správu z pozorovania na základe danej štruktúry vyhľadávať, triediť a spracovávať informácie a dáta z rôznych zdrojov. Vedieť využiť informačné a komunikačné zdroje,

- v oblasti sociálnych kompetencií: prezentovať a zhodnotiť výsledky svojej, alebo skupinovej činnosti, hodnotiť vlastné výkony a pokroky v učení. Vyjadrovať svoje názory, postoje a skúsenosti,
 - v oblasti získavania, osvojovania a rozvíjania manuálnych zručností: dodržiavať pravidlá bezpečnosti a ochrany zdravia. Využívať učebné, kompenzačné a iné pomôcky.
- **Prierezové témy**: mediálna výchova – schopnosť orientovať sa v jednotlivých médiách environmentálna výchova – chápať závislosť ľudského života od vzťahu k prostrediu, ochrana života a zdravia – formovať vzťah žiakov k správaniu sa v prírode s ohľadom na zdravie.
 - **Pomôcky**: fotoaparát, poznámkový blok, finančná hotovosť, pero – viac farieb, murársky meter, internet, lekárnička.
 - **Počet žiakov**: 13
 - **Počet pedagógov**: 2: vyučujúca biológie - vedúca exkurzie, vyučujúca chémie - triedna učiteľka. Učiteľky vyplnia Návrh na organizačné zabezpečenie hromadnej školskej akcie. Je to súhlas s akciou, potvrdený riaditeľom školy.

Prvý deň exkurzie: Program

- **Časový rozpis: 7,45 hod.:** Kolta – odchod spred školy minibusom (prepravca Agrokontrakt - Mikuláš) 28 km
- **8,30 - 10,30 hod. Sprievodca - vyučujúca:** Nová Vieska – významné paleontologické nálezisko obecný názov Piesková jama, verejnosti sprístupnené: obec nachádzajúca sa medzi mestami Nové Zámky a Štúrovom. Za aktívnej činnosti miestnych obyvateľov (ťažba pieskov na stavebné účely) bol odhalený pôdny profil. Piesčito-štrkovité fluviálne - riečne sedimenty, v ktorých sa počas náhlych povodní akumulovali pozostatky uhynutých zvierat, napr. nosorožcov, zuby chobotnatcov. Nájdený komplex fauny patrí pravdepodobne do obdobia pred cca 2,6 miliónmi rokov, kedy došlo k zmiešaniu reliktovej tropickej treťohornej lesnej fauny s faunou najstaršieho obdobia štvrtohôr, ktorá bola už adaptovaná na suchšie a chladnejšie prostredie. 2x ročne sa uskutočňuje odkrytie vrstiev. Paleontologický výskum zabezpečuje UK v Bratislave. Najbližší termín odkryvu sa plánuje na august 2013.
- **10,30 – 11,15 hod.:** Nová Vieska – Kolta – návrat do ZŠ
- **11,15 - 12,20 hod.** v škole, pred PC
- **Úloha pre žiakov:**
 - zmerajte v odhalenom pôdnom profile výšku horizontu A,
 - zaradte všetky nájdené horniny z tohto územia do prehľadnej tabuľky,
 - vyhľadajte, na základe rozprávania, na internete jedného zástupcu z fosílií nájdených v tejto lokalite a informujte sa o jeho výskyte, anatómii, či o iných zaujímavostiach. Samostatná práca – prístup na internet.

Druhý deň exkurzie: Program

- **Časový rozpis: 7,45 – 8,30 hod.:** Kolta – odchod spred školy minibusom (prepravca Agrokontrakt - Mikuláš) 28 km
- **8,30 – 11,00 hod. Sprievodca - p. Marek Sádovský (pracovník Slovenskej ornitologickej spoločnosti):** Prírodná rezervácia (PR) *Žitavský luh* je územie ležiace na strednom toku rieky Žitava, v katastrálnom území troch obcí Maňa, Žitavce a Michal nad Žitavou. Jej rozloha cca 75 ha, za PR bola vyhlásená v r. 1980. Zregulovaním koryta rieky Žitavy sa necitlivým zásahom obmedzila rozloha z pôvodných 117 ha. Územie je významným močariskom. Popri hranici PR je vybudovaný náučný chodník. Trasa chodníka je 3,6 km. Je ju možné absolvovať, po nenáročnom teréne, za približne 1,5 hod. Vývesné tabule sú v dobrom stave, rekonštruované v r. 2009. Objekt je známy ako chránené vtáčie územie na základe výskytu približne 180 druhov vtákov. Je to ornitologický raj. Každoročne sa tu uskutočňuje sčítanie vtáctva krúžkovaním. Celoeurópsky ohrozeným hniezdičom v lokalite patria: kaňa močiarna, chriašť malý a bodkovaný a strakoš obyčajný. V jesennom a jarnom sťahovaní vtákov migrujú cez toto územie lyskonoh úzkozobý, brehár obyčajný, kršiak rybár, sokol kobcovitý, kaňa popolavá, čorík čierny, žeriav popolavý, lelek obyčajný a ďalšie.

K celosvetovo ohrozeným druhom patria: orol kráľovský a trsteniarik vodný. K pobrežnej vegetácii Žitavy patria aj stromy a rastlinstvo, ako vrbá, jelša lepkavá a iné. Z krovín je tu zastúpený hloh jednosemenný, ruža šípová, ostružina, ostrica čiernoplodá, pobrežná a vysoká, pálka široká a vodná. Z kveteny je to fialka nízka, púpava močiarna a plamienok celistvolistý.

- **Úloha pre žiakov:** Nakreslite (nalepte) obrázok živočícha, alebo rastliny ktorý sa vyskytuje na území PR a ktorý vás zaujal svojou pestrosťou, vzhľadom alebo spôsobom života.
- **11,00 – 13,00 hod.:** Presun zo Žitavského luhu do Dudiniec (minibusom)
- **13,00 – 15,00 hod. Sprievodca - vyučujúca:** Prehliadka parku
Moderné kúpele tu boli vybudované len nedávno, ako pramenište minerálnych vôd sú Dudince známe od nepamäti. Aj ich tradícia je veľmi dlhá. Svedkom dávneho kúpeľníctva sú dodnes viditeľné takzvané „Rímske kúpele“ tzv. močidlá na travertínovej terase. Dudince majú viac ako 700 ročnú históriu. Z obdobia Rimanov sa v Dudinciach nachádza 32 kamenných rímskych bazénikov. V kúpeľnom parku známych Dudinských kúpeľov boli v r. 1998 nainštalované informačné panely k jednotlivým útvarom tvoriacim prírodnú pamiatku Dudinské travertíny. Jedná sa celkove o sedem objektov, z ktorých šesť je už v súčasnosti nečinných travertínových kôp a jediný „živý objekt“, travertínová terasa na brehu riečky Štiavnica, umožňuje pozorovať tvorbu krehkého porézneho pramenitu - travertínu. Teplota vody pri vývere je 28 °C. Vznik dudinských prameňov je spätý s geologickou stavbou okolia a najmä s existenciou vulkanického pohoria; na jeho okraji začali, po tektonickej poruche, vyvierat liečivé pramene. Minerálna voda má ojedinelé a balneologicky mimoriadne cenné chemické zloženie. Hlavný „Kúpeľný prameň“ zachytený pažnicami v hĺbke 52 m obsahuje veľa rozpustených minerálnych látok, 5,87 g v 1 litri vody, z toho 3,06 g bikarbonátov, 0,5 g síranov, 0,5 g chloridov, 0,5 g vápnika, 0,83 g sodíka, 0,15 g draslíka, 0,13 g horčíka atď. A navyše 1,56 g plynného CO₂ a relatívne veľký podiel H₂S. Patrí k hydrouhličitanovo-chloridovým, sodno-vápenatým, uhličitým a sírnym vodám s výdatnosťou až 17 l/s.

- **Úloha pre žiakov:** Do výstupu (správy) z exkurzie napíšte, aké choroby sa liečia v kúpeľoch Dudince.
- **15,00 – 16,30 hod.:** Po prehliadke kúpeľného parku - návšteva verejného kúpaliska Dudinka
- **Predpokladaný návrat 18,30 hod.:** Dudince - Kolta

2.2 PRÍPRAVA ŽIAKOV

Žiakom bude doručený zoznam pracovných a osobných vecí, ktoré sú na exkurziu nevyhnutné.

Pracovné: lupa, poznámkový blok, fotoaparát, zadanie k správe pozostávajúce z týchto jednotlivých bodov:

Téma:

Cieľ:

Pomôcky:

Pracovný postup: Úlohy na riešenie:

- zmerajte v odhalenom pôdnom profile výšku horizontu A,
- zaradte všetky nájdené usadené úlomkovité horniny z tohto územia do prehľadnej tabuľky,
- vyhľadajte, na základe rozprávania, na internete jedného zástupcu z fosílií nájdených v tejto lokalite a informujte sa o jeho výskyte, anatómii, či inej zaujímavosti,
- nakreslite (nalepte) obrázok živočícha, alebo rastliny ktorý sa vyskytuje na území PR a ktorý vás zaujal svojou pestrosťou, vzhľadom alebo spôsobom života,
- do výstupu (správy) z exkurzie napíšte, aké choroby sa liečia v kúpeľoch Dudince.

Záver - výsledky (čo vám exkurzia priniesla - čím vás obohatila, čo by ste riešili inak, ktorú časť exkurzie - okrem návštevy kúpaliska, považujete za najzaujímavejšiu).

Osobné: hygienické potreby, nepremokavá obuv, plavky, uterák, krém na opaľovanie a ošetrovanie pleti, pršíplášť, strava, nápoj, karta poistenca, vreckové.

ZÁVER

Žiaci z exkurzie vypracujú krátku správu na základe pokynov, ktoré im boli zadané v prípravnej hodine, tesne pred exkurziou, t.j. naplnenie cieľov, vypracovanie úloh, ktoré mali v zadaní (správa, krátkodobá úloha). Pre žiakov má táto aktivita viac významných prínosov. V prvej úlohe mali žiaci možnosť vidieť humóznou vrstvu horizontu A, pod ňou vrstvu horizontu B. Tá je práve v oblasti Novej Viesky najcennejšia pretože sa v nej nachádzajú fosílie. Vypovedá o bohatej histórii života v týchto oblastiach. Využili sme blízkosť prostredia a nevšednosť lokality, ktorá dokazuje už naučené poznatky z dejepisu. Fosílie sa zachovali vo vrstvách s rozdielnou štruktúrou a veľkosťou zrn. Žiaci, aby splnili ďalšiu úlohu, musia vytriediť odobratú vzorku a pomocou poznávacích znakov zaradiť usadené úlomkovité horniny do prehľadnej tabuľky.

Z internetu, z encyklopédií, ale aj v naviazanosti na učivo z predchádzajúcich rokov, žiaci vypracujú úlohu o PR Žitavský luh. Rozprávanie pracovníka ornitologickej spoločnosti bude pre nich dostatočnou podnetnou motiváciou, aby túto úlohu splnili.

Posledná zastávka našej exkurzie bola voľnejšia. Priestor pre zaujatie dostali aj iné vyučovacie predmety v rámci medzipredmetových vzťahov (chémia, dejepis, geografia). Súvisia s kvalitou minerálnej vody, ktorú je možné využiť okrem kúpania aj na pitie a s historickým využívaním prameňov vyvierajúcich z travertínu. V predmete biológia sa poukáže práve na tvorbu travertínu z minerálnej vody ako na ďalšiu usadenú horninu, ktorá je typická pre južnú oblasť Slovenska.

Z fotodokumentácie žiaci pripraví materiál k zverejneniu na webovej stránke a príspevok do školského časopisu.

Prínos kontinuálneho vzdelávania pre mňa? Určite ma obohatil o nové vedomosti, o objavenie časti Slovenska, ktoré sa mi doteraz nepodarilo navštíviť, o zážitky s novými kolegami, s ktorými sme toto vzdelávanie absolvovali. Ďakujem PRIMAS - u, že som dostala takúto príležitosť vzdelávať sa a veľmi rada privítam aj v budúcnosti tento druh vzdelávania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

VELIKANIČ, J. (1967): Organizačné formy vyučovania na školách I. a II. cyklu. SPN: Bratislava, 372 s

www.referaty.atlas.sk/odborne-humanitne/pedagogika/11633/

TURKOTA, J. A KOL. (1980): Základy všeobecnej didaktiky geografie. SPN: Bratislava, 264 s.

TURANOVÁ, L., BIZUBOVÁ, M. (1999): Exkurzia – forma výučby geológie na príklade jednodňovej exkurzie do oblasti stredoslovenských neovulkanitov. Acta Geologica

Universitatis Comenianae, Nr. 54, s. 97-107.

KAROLČÍK, Š. (2002): RAFT – vzdelávanie budúcnosti. Technológia vzdelávania, Vol. 10,

BUJNOVÁ, M. (2003): Geografické exkurzie a ich miesto v pedagogickej literatúre a praxi. Diplomová práca. PRIF UK: Bratislava, 108 s.No. 8, s. 11-13.

LIKAVSKÝ, P. (2006): Všeobecná didaktika geografie. Univerzita Komenského: Bratislava, 80 s., ISBN 80-223-2254-7

MOJŽÍŠEK, L. (1988): Vyučovacie metody. SPN: Praha, 344 s.

FRAŇO, J., ANTONÍK, V. (1974): Vybrané kapitoly z teórie vyučovania geografie. ALFA:Bratislava, 203 s.

www.paleolocalities.com/index.php/lokalita/show/39

www.naucnehodniky.sk/?id=2&c=ch&ch=113

www.vodnesvety.sk/kupele-dudince

ADRESA AUTORA

Ing. Katarína Ostrodická

ZŠ s MŠ Kolta, č. 245

941 33 Kolta

katarina.ostrodicka@gmail.com